

Een nieuwe totale oorlog

FRANS OSINGA

Een aanslag op ons begripsvermogen?

DE AANSLAGEN OP 11 SEPTEMBER IN DE VERENIGDE STATEN hebben een schokgolf teweeggebracht waarvan de reusachtige effecten nu al mondiaal voelbaar zijn in de economie, in de internationale betrekkingen, in de verschuiving van politieke agenda's, maar bovenal in het veiligheidsgevoel van mensen.

Toen duidelijk werd wat de omvang en aard van de aanslagen waren, en welke organisatie er vermoedelijk achter zit, heeft president Bush een oorlog afgekondigd tegen terrorisme 'with a global reach'. Deze oorlog werd betiteld als een 'New War', waarmee Bush en zijn minister van defensie Donald Rumsfeld aangaven dat Amerikaanse burgers een wezenlijk ander soort strijd tegemoet moesten zien dan de interventie-operaties in de jaren '90 of het militaire optreden tijdens de Golfoorlog. Maar met het aangeven dat het *nieuw* is, is nog niet beschreven wat er dan anders is.

Zondag 7 oktober is de Amerikaans/Britse militaire operatie in Afghanistan, *Enduring Freedom*, begonnen, die als doel heeft de Taliban militair te verzwakken, zodat het regime onder druk komt te staan. De hoop is gevestigd op het optreden van verzetsgroeperingen, zoals de Noordelijke Alliantie. Maar zelfs tijdens de eerste week van de strijd in Afghanistan, zo geeft Rumsfeld toe, is de Amerikaanse regering in het ongewisse over de logica van deze aanpak. Er bestond geen zekerheid over de mate van succes, noch over welke vervolgstappen er moesten worden genomen. Wel werden er alvast extra troepen naar de regio gedi-rigeerd, zodat het aantal opties voor militaire planners werd vergroot.

Dit is een merkwaardige aanpak en in strijd met de al te vaak geschonden stelregel van Clausewitz dat een regering bovenal eerst antwoord krijgt op de vraag in wat voor soort oorlog zij zich begeeft. Het is uniek dat een grote mogendheid bewust een militaire campagne start waarvan de exacte politieke en militair-strategische doelstellingen niet duidelijk zijn, terwijl evenmin helder is waarom de gekozen aanpak tot succes zal leiden. Bernard Brodie heeft in zijn boek *War and Politics* weliswaar beschreven dat dit ook een van de fouten van de Amerikaanse regering was in

haar beslissingen tijdens de Vietnamoorlog, maar toen veronderstelden Kennedy, Johnson en McNamara dat zij wisten wat zij deden. Nu bekennen Bush, Rumsfeld en Powell dat zij het niet weten. Wél zeker is dat met iedere militaire operatie in het Midden-Oosten grote politieke risico's worden genomen. Een en ander toont dat de aanslagen van 11 september vooral het beeld hebben veranderd van oorlog en vrede, alsmede van strategische logica. Daarom is het zinvol op zoek te gaan naar het gezicht van de nieuwe oorlog.

Oud of nieuw

Op het eerste gezicht lijkt de oorlog vertrouwd. Zoals bij de meeste oorlogen sinds die tussen Sparta en Athene staan geloofwaardigheid, macht en reputatie op het spel. Daarnaast gaat het om een schending van de soevereiniteit en hebben in New York en Washington ruim 5.000 mensen van verschillende nationaliteiten het leven verloren. De aanleiding om oorlog te voeren is daarmee traditioneel, begrijpelijk en legitiem. Tenzij wordt geaccepteerd dat vrede wordt gekenmerkt door voortdurende angst voor aanslagen, is er ook een feitelijke oorlogstoestand die niet onbekend is. Deze oorlogstoestand, en het aangetaste veiligheidsgevoel, lijkt op de situatie waarin de (vooral Westerse) volken verkeerden tijdens de Koude Oorlog. Alleen is het risico van terroristische aanslagen pregnanter aanwezig; het is persoonlijker en directer dan de vaak als abstract beleefde nucleaire dreiging.

Ook is het fenomeen van dit soort terrorisme niet daadwerkelijk nieuw. Terrorismen is als tactiek natuurlijk al beschreven door tijdgenoten van Sun Tzu, en sinds Clausewitz via Marx en Engels tot en met Mao en Giap wordt het gezien als het middel van de zwakkere tegen de sterkere. Het is een vorm van wat tegenwoordig asymmetrische oorlogvoering wordt genoemd. De vorm waarin het terrorisme zich in New York en Washington manifesteerde, is in zijn omvang weezinwekkend uniek. Maar tegelijkertijd gaat het om bevestiging van een tendens die al sinds het begin van de jaren '90 valt waar te nemen.

In verscheidene studies die in de afgelopen jaren zijn gepubliceerd, wordt beschreven dat religieus geïnspireerd terrorisme in opkomst is, dat aanslagen steeds meer zijn gericht op het bewust veroorzaken van een maximum aantal burgerslachtoffers, waarbij vooral stedelijke objecten als doelwit worden uitgekozen, en waarbij tevens economische schade wordt beoogd. Symbolische objecten bieden daarbij het voordeel dat de aanslag een grotere bekendheid krijgt, alsmede meer betekenis. Daarnaast wordt erop gewezen dat het niet meer gaat om specifieke doeleinden, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de aanslagen van de ETA of de IRA, en dat dergelijke aanslagen lang niet altijd worden opgeëist door een groepering. Ook de kwetsbaarheid van vooral Westerse open samenlevingen is meermalen onder de aandacht gebracht, evenals de vele mogelijkheden die hoogontwikkelde economieën met een complexe en kwetsbare infrastructuur bieden voor terroristen. En naar nu blijkt zijn er de afgelopen jaren ook verscheidene van dit soort aanslagen verijdeld. Alleen hebben deze waarschuwingen niet tot alarmering geleid onder een breed publiek. Het patroon is niet herkend, de dreiging niet onderkend.

De schok van het nieuwe

Het nieuwe van deze oorlog ligt dan ook vooral in de schok van de ontdekking dat dit een nieuwe vijand is, een vijand die in zijn extremistische en suïcidale gedrag nauwelijks is af te schrikken, die zich bovendien al midden in hoogontwikkelde landen kan bevinden, en die al een decennium een oorlog lijkt te voeren tegen de Verenigde Staten, maar wellicht ook tegen het Westen en zijn waarden in het algemeen. Deze vijand heeft geen nucleaire, chemische of biologische massale-vernietigingswapens nodig om terreur te veroorzaken. De wapens blijken voor het oprapen te liggen. De schok ligt in (*h*)*erkenning van kwetsbaarheid*. Dit verklaart ook het andere nieuwe aspect van deze oorlog, dat ligt in de *vé*strekkende betekenis die regeringsleiders van vele landen namens hun volk aan de gebeurtenis in de Verenigde Staten hechten, en in de consequenties die eruit worden getrokken. De nieuwe oorlog is begonnen met een nieuwe *perceptie* van wat oorlog is, wat vrede is en wat de prioriteiten zijn voor het veiligheidsbeleid.

Tegenover de traditionele aspecten van deze oorlog staat bovendien het feit dat dit conflict niet gaat over grondgebied, hoewel Amerikaans grondgebied is geschonden. Het betreft een strijd die evengoed in het binnenland als buiten de grenzen moet worden uitgevochten. De scheiding tussen interne en externe dreiging en veiligheid is vervallen. En het conflict wordt niet bepaald door militaire macht, noch door een

beslissende veldslag, hoewel wapens en militaire acties een integraal onderdeel vormen van een tegenactie. Het gaat evenmin om het beschermen van economische belangen, hoewel de economische schade van de aanslagen al ver uitgaan boven de objectieve waarde van de gebouwen en de vliegtuigen die zijn vernietigd.

Wat in het geding zijn, is het veiligheidsgevoel van de bevolking van de betrokken landen en de verdediging van fundamentele waarden van de beschaafde wereld, zoals president Bush erkende. Uiteindelijk gaat het in niet geringe mate ook om het vertrouwen dat de staat zijn meest fundamentele taak kan uitvoeren: het beschermen van zijn ingezetenen. Hiermee lijkt het erop dat de nieuwe oorlog het karakter draagt van een 'totale oorlog'. Het raakt alle geledingen van de samenleving en betreft vitale belangen – reëel of in perceptie, dat maakt weinig verschil. En dat is duidelijk anders dan de conflicten van de jaren '90, waarin het vooral ging om beperkte belangen die voor de interventiemacht op het spel stonden.

Anders is ook dat deze oorlog niet woedt tussen staten, hoewel het risico aanwezig is dat staten erin worden meegezogen. In plaats van enkel staten gaat het hier ook om een gevecht waarin een *netwerk* is betrokken van binnenlandse veiligheidsdiensten, politie-eenheden en wetgevende en wetshandhavende instanties, douane-instanties, inlichtingendiensten, en op nationaal niveau samenwerkende financiële instituten van overheid en bedrijfsleven. Deze instanties moeten samenwerken met soortgelijke organisaties in andere landen, en bovendien met supranationale organisaties als VN en NAVO. De tegenstander is bovendien niet een staat, hoewel sponsorstaten betrokken kunnen zijn (en zelfs lid kunnen zijn van de VN-Veiligheidsraad), maar een pluriform diffuus, wijdverspreid *netwerk*. Dit netwerk bestaat uit cellen die autonoom maar gecoördineerd optreden. Maar ook sponsorstaten maken er deel van uit, evenals criminele organisaties, reguliere strijdkrachten, 'front-companies' en wellicht zelfs legitieme commerciële organisaties.

In tegenstelling tot 'gewone' oorlogen heeft dit netwerk niet het bereiken van een specifiek politiek doel voor ogen, dat een einde kan maken aan de oorlog. Er lijkt een doel te zijn, namelijk de verdrijving van de Verenigde Staten uit Palestina of uit Saoedi-Arabië. Maar uitspraken dat de vernietiging van de Amerikaanse bevolking het uiteindelijke doel is, doen vermoeden dat politieke inschikkelijkheid niet zal leiden tot een einde aan de terreur. De oorlog die Bin Laden voert is daarmee ten dele herkenbaar clausewitziaans: het is instrumenteel, namelijk om terreur te veroorzaken, om de terroristische boodschap te verspreiden en om de onmacht van de Verenigde Staten en hun coalitie aan te tonen. Maar de oorlog is niet een voorzets-

ting van politiek, zoals een bekende uitspraak van Clausewitz luidde, maar de oorlog is de politiek.

Zoals al in 1989 door Martin van Crevelt¹ beschreven, is voor de terroristen het politieke doel de voortzetting van de oorlog, en niet het bereiken van economisch of territoriaal gewin noch het vestigen van een zelfstandige of etnisch zuivere staat: herkenbare doelstellingen in de oorlogen van de afgelopen decennia. En hier doet zich een asymmetrie voor met de oorlog die de Verenigde Staten voeren. Hoewel de strategie niet duidelijk is, stelt president Bush dat de oorlog voorbij is, als het terrorisme met een 'global reach' is uitgeroeid. De *Twin Towers War* is daarmee een zeldzame botsing van een clausewitziaanse met een niet-clausewitziaanse oorlog.

Virus als metafoor

Het is dan ook weinig zinvol te spreken van een tweede *Pearl Harbor* of een Derde Wereldoorlog. In de eerste twee weken na de aanslagen werden deze analogieën veelvuldig gebezigd (evenals de visie dat dit een bevestiging zou zijn van Huntingtons 'Clash of Civilizations').² De verbijstering, angst en onzekerheid van 11 september zijn misschien vergelijkbaar met de Amerikaanse ervaring na de Japanse aanval op 7 december 1941 op Pearl Harbor. Maar die aanval trof niet het hart van de Verenigde Staten. Die aanval leidde een oorlog in tegen een zichtbare en herkenbare tegenstander, in een strijd waarvan de regels, doelstellingen en strategische logica alleszins duidelijk waren.

Een Derde Wereldoorlog roept het beeld op van een nucleaire oorlog, een oorlog die het resultaat zou zijn van het ontsporen van een ritueel van grote mogelijkheden die een 'delicate balance of terror' in stand trachten te houden. De aanslagen in september voldoen niet aan dit beeld. Er is maar één supermogenheid bij betrokken; er is veel terreur, maar volstrekt geen sprake van een 'delicate balance', noch van een duidelijk aanwijsbare tegenstander. Schrijnend is bovendien dat deze terreur juist niet wordt veroorzaakt door een kernwapen, maar door het misdadig gebruik van middelen die een normaal en nuttig onderdeel zijn van ons dagelijks leven.

Beide analogieën zijn ontoereikend om de nieuwe soort oorlog te beschrijven, en om de nieuwe strategische logica te begrijpen. De juiste metafoor om de strijd tegen terrorisme te beschrijven, is de strijd tegen een dodelijk virus. De oorlog die de Amerikanen tegen het internationale terrorisme zijn begonnen, kan wellicht nog het best worden begrepen door deze te vergelijken met de strijd die de internationale medische wereld is aangegaan tegen AIDS. Het terrorisme is als een virus dat zich verspreidt door het contact tussen staten en de uitwisseling van informa-

tie, goederen en personen. De ideologie van het terrorisme is ook als een virus dat zich zo kan verspreiden. Net zoals het menselijk lichaam geen antwoord heeft op het AIDS-virus, zo hebben staten nog geen sluitend antwoord kunnen vinden op terrorisme. Het medicijn van internationale terreurbestrijding en de nu genomen maatregelen, zoals verscherpte controle op personenvervoer, op financiële transacties e.d., lijken op aanpassingen in het gedragspatroon van mensen om verspreiding van AIDS en de kans op besmetting tegen te gaan. Binnenlandse veiligheidsmaatregelen kunnen de weerstand verhogen en de hevigheid van symptomen wellicht verminderen. Maar net als een virus zullen terroristische groeperingen zich aanpassen, al naar gelang de getroffen tegenmaatregelen.

Deze metafoor is deprimerend, te meer daar in tegenstelling tot AIDS het terrorisme actief op zoek is naar mogelijkheden om zich te verspreiden. Maar de metafoor is wel een geschikt middel om de nieuwe oorlog te begrijpen. Het suggereert bovendien dat traditionele middelen van oorlogvoering vermoedelijk niet toereikend zijn.

Niet één, maar zes oorlogen

Net zoals de oorlog tegen AIDS is de nieuwe oorlog er één van lange adem, en waarin op meer fronten tegelijk zal moeten worden gevochten. Voor een goed begrip is het dan ook beter te spreken van zes oorlogen die worden gevoerd, in plaats van één oorlog.

De eerste oorlog behelst het formeren en in stand houden van een *brede coalitie*. Aangezien het netwerk van internationaal terrorisme van Osama Bin Laden zich (volgens Rumsfeld) uitstrekt tot wellicht zestig landen, is internationale samenwerking een *sine qua non* voor alle andere tegenmaatregelen. Alleen door gecoördineerde actie op financieel, militair en juridisch gebied bestaat er hoop op succes. Daarnaast is een coalitie essentieel voor het draagvlak en de legitimiteit. Het doel van de coalitie is het politiek isolement van het terroristische netwerk. De fundamenten voor deze gecoördineerde multi-dimensionale strijd, waarin vele verschillende soorten organisaties zijn betrokken, worden gelegd door minister-presidenten, ministers van buitenlandse zaken, diplomaten en ministeriële adviseurs in onderlinge samenwerking en in samenwerking met internationale organisaties. Zeker naarmate de strijd langer duurt, of bij uitblijven van zichtbaar succes, zal instandhouding van een coalitie grote problemen kunnen opleveren.

Op het fundament van deze samenwerking kan de tweede oorlog worden gevoerd. Dit is de *Netwar*, een term die door RAND-onderzoekers David Ronfeld en John Arquilla is geïntroduceerd.³ Hier gaat het om het in kaart brengen van het systeem van cellen, van de

organisatielagen, van sleutelfiguren, van verblijfplaatsen, van sponsorstaten, en van het informatie-, (financiële) goederen- en personenverkeer in het netwerk. Daarnaast moet in kaart worden gebracht wat het netwerk bijeenhoudt. Dit kan een geperverteerde extremistische interpretatie zijn van een religie, familiebanden of simpel financieel gewin. Succes in de *Netwar* hangt vooral af van de kennis die wordt vergaard. Met de kennis van dit netwerk, en van de wijze waarop het opereert, kunnen gerichte acties worden uitgevoerd tegen cellen, tegen personen of tegen specifieke financiële stromen. Het netwerk kan in zijn geheel worden geïsoleerd, iets waar de internationale gemeenschap naar streeft. Ook kunnen delen of individuen worden geïsoleerd. De acties kunnen echter ook enkel verstoring of manipulatie als doel hebben of confiscatie van banktegoeden en arrestatie van specifieke individuen.

De *derde oorlog* is de *Smerige Oorlog*, of de *Schemeroorlog*. Die bestaat uit het verspreiden van desinformatie, financiële manipulatie, inbreuken op de *privacy*, omkoping van individuen in het netwerk, ontvoering en wellicht zelfs uitschakeling van sleutelfiguren. De optie hiervoor is in de Verenigde Staten uitgebreid aan de orde geweest, toen de CIA en de FBI verzochten om uitbreiding van hun bevoegdheden. Deze *Smerige Oorlog* wordt gevoerd door veiligheidsdiensten, recherches en speciale militaire eenheden, maar wellicht ook door ingehuurd paramilitaire organisaties, zoals *Executive Outcomes*. Deze oorlog in de schaduw zal lijken op Franse acties tegen terroristen in Algerije, op de onvermoeibare Israëliëse jacht naar de daders van de aanslagen op het Israëliëse Olympische team in 1972 en op Russische acties tegen Tsjetsjeense rebellen. Hierover zal weinig tot niets in de media verschijnen.

Alleen de *vierde oorlog* heeft een gedaante die herkenbaar is als een traditionele oorlog. Dit is de *militaire oorlog*, die gericht zal zijn tegen sponsorstaten en tegen fysiek aanwezige infrastructuur van het terroristische netwerk. De militaire acties zullen bestaan uit *high-tech*-luchtaanvallen, zoals die ook boven Kosovo zijn gedemonstreerd. Deze zullen vooral effectief zijn tegen geavanceerde luchtverdedigingsinstallaties en communicatiecentra. Daarnaast zullen vooral speciale eenheden zich, in nauwe samenwerking met luchtverkenningsoperaties en luchtsteunacties, als een zwerm uitspreiden over die gebieden waar terroristische groeperingen zich vermoedelijk schuilhouden.

Deze oorlog is effectief wanneer een sponsorstaat een economie en infrastructuur heeft die bedreigd en ontwricht kan worden. Alleen wanneer het terroristische netwerk afhankelijk is van specifieke infrastructuur, is militaire actie van directe invloed op het functioneren daarvan. Maar het effect van militaire opera-

ties ligt toch vooral in de zichtbaarheid en de demonstratieve werking die ervan uitgaat naar de Amerikaanse bevolking, en naar die van nog niet betrokken staten, die al dan niet terroristische groeperingen herbergen. Tot slot toont het militair optreden dat woorden door daden worden gevolgd, wat de Amerikaanse geloofwaardigheid en die van de bredere coalitie ten goede komt en zelfs een katalysator kan zijn in het vormen van zo'n coalitie. De militaire opbouw rond Afghanistan heeft de buurlanden gedwongen kleur te bekennen, en bood andere landen aanleiding praktische steun te betuigen door militaire assistentie aan te bieden.

Uiteindelijk zijn daarom de indirecte effecten en de symbolische waarde van een militaire operatie waarschijnlijk belangrijker dan haar directe effectiviteit als inzetmiddel tegen het terrorisme. Daartegenover staan echter buitensporig hoge politieke risico's. Een langdurige militaire actie kan al snel als niet-proportioneel en zinloos worden beschouwd. Door de sentimenten die zij oproept binnen en buiten het land waartegen wordt opgetreden, kan een militaire actie zelfs een contraproductief effect hebben. De geringe kans op direct succes staat dan ook in geen verhouding tot de kans op escalatie en de kans op verlies aan steun binnen de coalitie.

Deze scheve verhouding zal door de terroristen worden uitgebuit in de *vijfde oorlog*: de *Terroristische Oorlog*. Ook hierbij is het vooral te doen om de symbolische waarde van acties. En net zoals de *Smerige Oorlog* zal deze oorlog niet worden opgemerkt, totdat de terroristische groepering besluit dat CNN ervan kennis moet nemen, waarna de wereld wederom opgeschrikt wordt door kennisneming van de goed voorbereide grootschalige vernietiging. Hiermee worden de constante dreiging, de angst en dus de terreur in stand gehouden. Tevens wordt er mee aangetoond dat tegenmaatregelen, en juist de zo zichtbare militaire oorlog, impotente instrumenten zijn. Het tonen van machteloosheid van staten en de schijnbare onaanastbaarheid van de terroristische organisatie zijn twee kanten van dezelfde doelstelling. Maar hetzelfde doel kan worden bereikt door niets te doen, door het ontzeggen van succes of door het ontwrichten van de coalitie. Succes is voor de terrorist eenvoudiger, op meer terreinen tegelijk en frequenter te behalen dan voor de coalitie van honderd landen.

De *Virtuele Oorlog* is de *zesde* en laatste in de rij. Deze door Michael Ignatieff³ geïntroduceerde term naar aanleiding van de oorlog boven Kosovo in 1999 betreft de oorlog om de perceptie van de werkelijkheid, van de legitimiteit van daden, van de effectiviteit van acties, en van geloofwaardigheid van de leiders van de verschillende kampen. Dit is de oorlog waar betekenis wordt gegeven aan gebeurtenissen en waar

acties worden gekleurd en geduid. In deze televisiewerkelijkheid wordt uiteindelijk voornamelijk bepaald of succes wordt geboekt. Wapens zijn geselecteerde videobeelden, *soundbytes* en gerichte verklaringen door leiders in persconferenties waarmee gebeurtenissen in een gemanipuleerd kader worden gezet en personen worden gestigmatiseerd. Propaganda wordt onherkenbaar met werkelijkheid vermengd in de strijd om de 'hearts and minds' van de burgers.

Voor terroristen zijn de media traditioneel een uiterst belangrijk middel om hun bericht naar buiten te brengen, waarmee bovendien steun wordt losgeweekt. Media-aandacht is voor hen als zuurstof en hun aanslagen zijn specifiek gericht op het verkrijgen van een zo groot mogelijke *media-impact*. Voor hen is het geen vraag of de media neutraal zijn of een strijdpark vormen. Dat is anders in democratische landen. Het dilemma is dat enerzijds het vertrouwen moet worden bewaard dat politieke leiders waarheidsgetrouw een beeld schetsen van gebeurtenissen. Anderzijds betekenen iedere verklaring en uitleg een daad met strategische betekenis, aangezien toespraken van regeringsleiders als Blair en Bush ook worden bekeken door de terroristen en hun sympathisanten. Blair en Bush beseften dit terdege toen zij het Lagerhuis, respectievelijk het Congres toespraken. Dat zelfde geldt voor Rumsfeld tijdens de dagelijkse persconferenties in het Pentagon.

Zowel zij als de terroristen beseffen dat de internationale steun en de stabiliteit rondom het gebied waar de Militaire Oorlog wordt gevoerd, sterk afhangen van de interpretatie en presentatie van feiten, gebeurtenissen, van de perceptie of acties succesvol lijken of niet, en van de beoordeling van de legitimiteit van tegen de terroristen ondernomen acties. Dit verklaart ook het belang van de humanitaire operatie waarmee Operatie *Enduring Freedom* werd gestart. De Virtuele Oorlog is namelijk wellicht de belangrijkste oorlog die gevoerd moet worden.

Wat is succes?

In de Virtuele Oorlog is het van wezenlijk belang dat regeringsleiders duidelijk kunnen maken wat succes betekent en hoe het herkend kan worden. In deze nieuwe oorlog is dat niet eenvoudig, want er is geen herkenbare landsgrens die moet worden hersteld of een zichtbaar leger dat moet worden verslagen. Het aantal vernielde tanks zal niets zeggen over de werkelijke effectiviteit van de campagne tegen terroristen; en een duidelijk waarneembare beleidswijziging door een regeringsleider, zoals de capitulatie van Milošević na 78 dagen van luchtbombardementen, is evenmin te verwachten als graadmeter in deze oorlog.

De Amerikaanse regering heeft in ieder geval tot

medio oktober geen concrete doelstellingen geformuleerd die meetbaar zijn, of het moet liggen in de uitspraak dat de wereld vrij moet zijn van grensoverschrijdend terrorisme, of dat Osama Bin Laden moet zijn uitgeleverd. De eerste is nooit te verifiëren; de tweede betekent niet dat de eerste is behaald. De start van de Militaire Oorlog heeft evenmin een lijst van duidelijke meetbare doelstellingen opgeleverd.

Succes moet dan ook opnieuw worden gedefinieerd. Indicaties van succes in deze oorlog liggen besloten in de voorwaarden die bepalen of succes *überhaupt* kan worden behaald, in herstel van de schade en in compensatie van de negatieve effecten van de aanslagen en in herstel van datgene wat in het geding is voor staten die deelnemen aan de coalitie: het veiligheidsgevoel. Aangezien de strijd tegen het terrorisme plaatsvindt in zes verschillende maar met elkaar verbonden oorlogen, liggen succesmaatstaven verspreid over het patroon van deze zes oorlogen. Maar er zijn enkele indicatoren die er uitspringen, die overigens veeleer kwalitatief van aard zijn dan kwantitatief.

Ten eerste, het behoud van draagvlak en de instandhouding van de coalitie zijn essentieel voor acties in de andere soorten oorlog die worden gevoerd. Het politiek, financieel, militair en moreel isoleren en bestrijden van het terroristische netwerk vereist internationale samenwerking. De moeite die het kost de coalitie bijeen te houden en uit te breiden, is dan ook een belangrijke graadmeter voor succes. Indicaties voor de sterkte van de brede coalitie liggen bijvoorbeeld in het vlot tot stand komen van nieuwe internationale afspraken voor bestrijding van terrorisme.

Aangezien het volgens Bush een langdurige oorlog zal worden, is een *tweede* aanwijzing voor succes het uitblijven van grootschalige protesten en van veroordelingen door de VN, door grote mogendheden, zoals China en Rusland, of van regeringsleiders van belangrijke landen, zoals Pakistan, India, Indonesië, Egypte en Saoedi-Arabië. Succes kan ook worden gemeten aan de mate waarin destabilisering kan worden voorkomen in de regio rond het militaire strijdpark en naar de mate waarin de Verenigde Staten erin slagen escalatie van het conflict tegen te houden buiten het militaire strijdveld. Behoud van draagvlak en uitblijven van oppositie zijn graadmeters van politieke aard.

De effectiviteit van de Militaire Oorlog kan natuurlijk worden gemeten aan de hand van de afnemende sterkte die sponsorgroeperingen, zoals de Taliban, en de opmars van gewapende oppositiepartijen maken tegen de Taliban. Maar ook hier zijn politiek relevante effecten belangrijker dan puur militaire. Een langdurig en breed draagvlak, het indammen van destabilisering en van het escalatierisico zijn namelijk in hoge mate afhankelijk van het behoud van legitimiteit in de Virtuele Oorlog, en de mate waarin blijkt dat militair

succes op proportionele wijze wordt behaald. De effectiviteit van de Virtuele Oorlog kan onder meer worden afgeleid uit de mate waarin geloof wordt gehecht aan de woorden van hetzij Westerse regeringsfunctionarissen, hetzij woordvoerders van terroristische groeperingen of hun sponsorstaten.

Uiteindelijk moet ook worden gekeken naar meer abstracte succesmaatstaven. Wat in het geding is, is het gepercipieerd vermogen van de staat om interne en externe veiligheid te waarborgen. Succes kan bijvoorbeeld worden afgelezen aan de mate waarin mensen weer hun normale dagelijkse leven kunnen leiden. Afgeleide indicatoren hiervoor zijn bijvoorbeeld het afnemen van de explosief gestegen verkoop in de Verenigde Staten van handvuurwapens, een stijging van het consumentenvertrouwen, herstel van de burgerluchtvaart of zelfs een stijging van de koersen van aandelenbeurzen.

Dit zijn succesfactoren en indicatoren die wezenlijk afwijken van maatstaven die normaal gesproken worden gehanteerd om succes in een oorlog te meten. En de mate waarin besef van de betekenis van succes in deze oorlog kan worden gekweekt, is vermoedelijk een belangrijke maatstaf voor succes op zich zelf.

Een nieuwe totale oorlog

De contouren van de *New War* van Bush Jr zijn hiermee aangegeven. De aanslagen van 11 september hebben vele geleidingen van moderne samenlevingen in de hele wereld diepgaand getroffen: fysiek, financieel en emotioneel. Er is een coalitie gevormd waarin tientallen landen de handen ineenslaan om het terrorisme in vele dimensies te bestrijden. Daarbij zullen vele soorten multilaterale en nationale, overheids-, semi-overheids- en commerciële instanties betrokken zijn. Daarom mag in die zin worden gesproken van een totale oorlog, geen Wereldoorlog of 'Clash of Civilizations', maar wel een nieuw soort totale oorlog, een oorlog tegen een dodelijk en agressief virus.

Er ligt een paradox in het feit dat deze totale oorlog wordt gevoerd niet tegen een grote mogendheid, maar tegenover een evangelie van geweld dat door slechts een beperkt aantal personen wordt gepredikt. Een andere en belangrijke paradox ligt in de strategische logica. Er is een spanningsveld tussen militaire doeltreffendheid en politieke effectiviteit. De militaire doeltreffendheid kan worden verhoogd door langdurige intensieve en grootschalige acties. En aantoonbaar succes is nodig voor het behoud van geloofwaardigheid en voor demoralisering van de sponsorstaat, de terroristen zelf en hun sympathisanten.

Dit staat echter op gespannen voet met de wens van landen rondom het strijdgewoel snel tot een einde van de gevechtshandelingen te komen. Boven-

dien herbergt een langdurige en grootschalige aanval het risico dat de indruk ontstaat dat proportionaliteit verdwijnt. De kans op 'collateral damage' neemt toe, beelden van burgerslachtoffers kunnen breed worden uitgemeten in de media, wat koren op de molen is van terroristen en sympathisanten in andere landen. De legitimiteit zal onder druk komen te staan, met uiteindelijk destabilisering en escalatie als mogelijk gevolg. Het uitlokken van overreacties is altijd één van de beoogde effecten van terroristische aanslagen. Daarmee betekent de noodzaak militair succes tegen terroristen te behalen tegelijkertijd de kans dat de terroristische zaak juist wordt bevorderd.

Daarom zijn de aanslagen van 11 september een aanslag op ons begrip van oorlog en van strategie. Deze totale oorlog vergt geen nieuwe wapens, evenmin traditionele antwoorden, maar vooral en allereerst een toereikend begrip van de aard van deze oorlog. Het gaat vooral om nieuwe manieren van samenwerking tussen landen en instanties. Maar zelfs als het netwerk wordt opgerold en de leiders worden berecht, blijft het idee, dat als een sluimerend virus wacht op activering. ■

Noten

- 1 Martin van Creveld, *The transformation of war*, New York, {PRIVATE} 1991.
- 2 Samuel Huntington, *The clash of civilisations and the remaking of the world order*, New York, 1996.
- 3 John Arquilla en David Ronfeldt, *In Athena's camp, preparing for conflict in the information age*, Santa Monica: RAND 1997.
- 4 Michael Ignatieff, *Virtual war, Kosovo and beyond*, London, 2000.

Over de auteur

FRANS OSINGA is verbonden aan het Instituut Clingendael.